

ЛЕКЦІЯ №3

Тема заняття. Об'єм циліндра. Об'єм конуса. Об'єм кулі.

Мета заняття: формування знань студентів про об'єм циліндра, а також уміння знаходити об'єми циліндрів. Виведення формули для об'єму конуса; формування уміння знаходити об'єм конуса. Виведення формули для об'єму тіла обертання та кулі; формування вміння знаходити об'єм кулі.

Обладнання: моделі циліндра, конуса, кулі.

I. Перевірка домашнього завдання

Наприкінці уроку збираються учнівські зошити для перевірки виконання домашнього завдання та ведення зошитів.

III. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу

1. Пояснення матеріалу про об'єм циліндра, конуса, кулі провести так, як це зроблено в § 10 ст.264 підручника Олександр Істер «Математика рівень стандарту», 11 клас
2. § 6 п.23 ст.148 А.Г. Мерзляк, Д.А. Номіровський, В.Б. Полонський, М.С. Якір "Математика рівень стандарту".

1. Розв'язування задач (Об'єм циліндра)

1. Знайдіть об'єм тіла, утвореного при обертанні квадрата навколо його сторони, яка дорівнює a . (Відповідь, πa^3 .)
2. Осьовий переріз циліндра — квадрат зі стороною a . Знайдіть об'єм циліндра. (Відповідь. $\frac{\pi a^3}{4}$.)
3. Осьовий переріз циліндра — квадрат, діагональ якого дорівнює d . Знайдіть об'єм циліндра. (Відповідь. $\frac{\pi d^3 \sqrt{2}}{16}$.)
4. Знайдіть об'єм циліндра, якщо розгортка його бічної поверхні — квадрат зі стороною a . (Відповідь. $\frac{a^3}{4\pi}$.)
5. Радіус основи циліндра дорівнює R , площа осьового перерізу — S . Знайдіть об'єм циліндра. (Відповідь. $\frac{\pi RS}{2}$.)
6. Діагональ осьового перерізу циліндра дорівнює a і нахилена до площини основи під кутом α . Знайдіть об'єм циліндра. (Відповідь. $\frac{\pi d^3}{4} \cos^2 \alpha \sin \alpha$.)
7. Діагональ осьового перерізу циліндра утворює з твірною кут α . Знайдіть об'єм циліндра, якщо радіус основи циліндра дорівнює R . (Відповідь. $2\pi R^2 \operatorname{ctg} \alpha$.)
8. Діагональ осьового перерізу циліндра утворює з основою кут α . Знайдіть об'єм циліндра, якщо його висота дорівнює H . (Відповідь. $\frac{\pi H^3 \operatorname{ctg}^2 \alpha}{4}$.)

2. Розв'язування задач (Об'єм конуса)

1. Висота конуса дорівнює 6 см, твірна — 10 см. Знайдіть об'єм конуса. (Відповідь. $128\pi \text{ см}^3$.)
2. Осьовий переріз конуса — прямокутний трикутник із гіпотенузою 12 см.

Знайдіть об'єм конуса. (Відповідь. $72\pi \text{ см}^3$.)

3. Осьовий переріз конуса — прямокутний трикутник із катетом 6 см. Знайдіть об'єм конуса. (Відповідь. $18\sqrt{2}\pi \text{ см}^3$.)

3. Розв'язування задач (Об'єм кулі)

1. Радіус кулі дорівнює 9 см. Знайдіть об'єм кулі. (Відповідь. $972\pi \text{ см}^3$.)
2. Радіуси трьох куль дорівнюють 3, 4 і 5 см. Знайдіть радіус кулі, об'єм якої дорівнює сумі об'ємів даних куль. (Відповідь. 6 см.)
3. Відношення об'ємів двох куль дорівнює 8. У скільки раз радіус однієї кулі більший за радіус другої кулі? (Відповідь. У 2 рази.)

IV. Закріплення та осмислення знань студентів

1. Знаходження об'ємів циліндрів

Розв'язування задач

1. Алюмінієвий дріт діаметром 4 мм має масу 6,8 кг. Знайдіть довжину дроту (густина алюмінію $2,6 \text{ г/см}^3$). (Відповідь, $\approx 208 \text{ м}$.)
2. Яку кількість нафти (в тонах) вміщує циліндрична цистерна діаметром 18 м і висотою 7 м, якщо густина нафти $0,85 \text{ г/см}^3$? (Відповідь. $\approx 1513 \text{ т}$.)
3. Знайдіть площу круглої плями на поверхні моря, утвореного кубометром вилитої нафти, якщо товщина плівки 1 мм. (Відповідь. 10^3 м^2 .)
4. Скільки квадратних метрів паперу в рулоні, висота якого 85 см, а радіуси 45 см і 2 см? Товщина паперу 0,1 мм. (Відповідь. $\approx 5394 \text{ м}^2$.)
5. У циліндрі, паралельно його осі, проведено площину. Вона перетинає основу по хорді, яку видно із центра цієї основи під кутом α . Діагональ утвореного перерізу дорівнює d і нахилена до основи під кутом β . Знайдіть об'єм циліндра. (Відповідь. $\frac{\pi d^3 \cos^2 \beta \sin \beta}{4 \sin^2 \frac{\alpha}{2}}$.)
6. Площа осьового перерізу циліндра дорівнює S , кут між діагоналлю перерізу і площиною основи дорівнює α . Знайдіть об'єм циліндра.

(Відповідь. $\frac{\pi S}{4} \sqrt{S \operatorname{ctg} \alpha}$.)

2. Знаходження об'єму конуса

Розв'язування задач.

3. Із центра основи конуса проведено перпендикуляр до твірної, який утворює з висотою кут ρ . Знайдіть об'єм конуса, якщо його твірна дорівнює l .

(Відповідь. $\frac{\pi l^3}{3} \cos^2 \beta \sin \beta$.)

4. Хорда основи конуса дорівнює a і стягує дугу α . Відрізок, який з'єднує вершину конуса із серединою хорди, нахилений до основи під кутом β .

Знайдіть об'єм конуса. (Відповідь. $\frac{\pi a^3 \operatorname{ctg} \frac{\alpha}{2} \operatorname{tg} \beta}{24 \sin^2 \frac{\alpha}{2}}$.)

VI. Підведення підсумку заняття

1) Запитання до групи

- 1) Чому дорівнює об'єм циліндра?

- 2) Запишіть формулу для обчислення об'єму циліндра.
- 3) Радіус циліндра $R = 5$ см, а висота $H = 8$ см. Укажіть, які з наведених тверджень правильні, а які — неправильні:
- осьовим перерізом циліндра є прямокутник зі сторонами $2R$ і H ;
  - площа основи циліндра дорівнює πR^2 ;
  - об'єм циліндра більший $\pi R^2 H$;
  - об'єм циліндра дорівнює 200π см³.
- 4) Об'єм циліндра дорівнює 250π см³, а висота — 10 см. Укажіть, які з наведених тверджень правильні, а які — неправильні:
- об'єм циліндра дорівнює добутку площі основи на висоту;
  - площа основи циліндра дорівнює 25 см²;
  - радіус циліндра дорівнює 10 см;
  - радіус циліндра вдвічі менший від твірної циліндра.
- 1) Чому дорівнює об'єм конуса?
- 2) Запишіть формулу для знаходження об'єму конуса.
- 3) Дано конус, у якого радіус основи $OA = 8$ см і висота $SO = 15$ см. Укажіть, які з наведених тверджень правильні, а які — неправильні:
- катети прямокутного трикутника SOA дорівнюють 17 см і 8 см;
  - осьовим перерізом конуса є прямокутний трикутник із гіпотенузою $SA = 17$ см;
  - твірна конуса дорівнює 15 см;
  - об'єм конуса дорівнює $\frac{1}{3}\pi \cdot 8^2 \cdot 15$ см³.
- 1) Запишіть формулу для знаходження об'єму кулі.
- 2) Знайдіть об'єм кулі, діаметр якої дорівнює 12 см. (Відповідь. 288π см³.)
- 3) Об'єм кулі дорівнює 36π см³. Знайдіть радіус кулі. (Відповідь. 3 см.)

2. Самостійна робота.

Варіант 1

- Діагональ осьового перерізу циліндра утворює з основою кут α . Знайдіть об'єм циліндра, якщо радіус основи циліндра дорівнює R . (5 балів)
- В основі циліндра проведено хорду, яку видно із центра цієї основи під кутом β . Відстань від центра цієї основи до хорди дорівнює d . Відрізок, який з'єднує центр однієї основи з точкою кола другої основи, утворює з площиною основи кут α . Знайдіть об'єм циліндра. (7 балів)

Варіант 2

- Діагональ осьового перерізу циліндра утворює з твірною кут α . Знайдіть об'єм циліндра, якщо його висота дорівнює H . (5 балів)
- В основі циліндра проведено хорду, яка стягує дугу α . Відрізок, який з'єднує центр другої основи із серединою цієї хорди, дорівнює l і утворює з площиною основи кут β . Знайдіть об'єм циліндра. (7 балів)

Відповідь. Варіант 1. 1) $2\pi R^3 \operatorname{tg} \alpha$. 2) $\frac{\pi d^3 \operatorname{tg} \alpha}{\cos^3 \frac{\beta}{2}}$.

Варіант 2. 1) $\frac{\pi H^3 \operatorname{tg}^2 \alpha}{4}$. 2) $\frac{\pi^3 \cos^2 \beta \sin \beta}{\cos^2 \frac{\alpha}{2}}$.